

Tadeusz Kowalewski*

Przeciwdziałanie dysfunkcjom życia rodzinnego w Zambrowie, lata 2019-2021

W artykule przedstawiono analizę i przeciwdziałanie dysfunkcji rodzin w Zambrowie w latach 2019-2021. Zjawisko dysfunkcji rodziny, zagadnienie wieloaspektowe, dotyczy i pojedynczej rodziny, i całej społeczności. Pojęcie „rodziny” obejmuje grupę społeczną, której członkowie troszczą się o siebie nawzajem i wyznają wspólne wartości i cele, a przede wszystkim rozumiane jest jako wspólnota i instytucja społeczna, odpowiedzialna za wypełnianie m.in. funkcji takich jak: emocjonalno-ekspresyjna, prokreacyjna, socjalizacyjna, materialno-ekonomiczna, opiekuńczo-zabezpieczająca. Rodzina dysfunkcyjna nie jest w literaturze przedmiotu definiowana jednoznacznie.

Obszar badawczy to Zambrów, niewielkie miasto w północno-wschodniej Polsce. Ze względu na specyfikę demograficzną, ekonomiczną i społeczną stanowi interesujący obszar do badań nad dysfunkcjami rodziny. Najczęściej występującymi problemami społecznymi w Zambrowie są ubóstwo, bezrobocie i przemoc domowa – zostały one przeanalizowane metodą *desk research*. Problemy te mają istotny wpływ na funkcjonowanie i dobrostan rodzin w społeczności lokalnej.

Celem artykułu jest przedstawienie analizy, skali i rodzajów przyczyn destrukcyjnie wpływających na funkcjonowanie rodzin oraz ukazanie sposobów przeciwdziałania

---

* Dr Tadeusz Kowalewski, Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych, Akademia Nauk Stosowanych w Łomży.

dysfunkcjom. Władze samorządowe podejmują zadania wspierające rodziny dysfunkcyjne poprzez działania Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Zambrowie (MOPS). Analiza obejmuje ocenę skuteczności form pomocy i sugestie co do wsparcia udzielanego rodzinom w społeczności lokalnej.

Artykuł jest swoistym studium przypadku problemów dysfunkcji rodziny w Zambrowie i działań władz samorządowych na rzecz wsparcia rodzin. Przygotowany na podstawie teoretycznej analizy literatury przedmiotu i badania dokumentów wtórnych (raporty, sprawozdania z lat 2019-2021), może być źródłem inspiracji dla władz samorządowych w ich działaniach mających na celu zapobieganie dysfunkcjom i pomoc w wychodzeniu rodziny z dysfunkcji.

Pojęcie rodziny

W literaturze przedmiotu wyróżnia się wiele definicji rodziny, formułowanych na podstawie różnych kryteriów. Jednym ze sposobów ich uporządkowania jest wyodrębnienie czterech grup kryteriów, to jest: kryterium strukturalne, funkcjonalne, uniwersalne i inkluzywne. W podejściu strukturalnym zwraca się uwagę na skład i członkostwo w grupie. Rodzinę tworzą rodzice z dziećmi, powiązani więzią rodzicielstwa (biologicznego lub społecznego). Kryterium funkcjonalne akcentuje instytucjonalny i normatywny wymiar rodziny. Według tej definicji rodzina to grupa społeczna, która realizuje określone, społecznie pożądane funkcje. Rodzina w ujęciu uniwersalnym to grupa pokrewieństwa, mająca na celu wypełnianie zadań prokreacyjnych i socjalizacyjnych, jej członkowie połączeni są więzami pokrewieństwa określonymi przez małżeństwo (pokrewieństwo nie wyznacza liczby rodziców ani liczby dzieci). Jest to definicja szersza, za rodzinę uznaje np. rodziny monoparentalne, z dziećmi zarówno poczętymi w związku, jak i adoptowanymi, ale nie uznaje

ani par bezdzietnych, ani homoseksualnych. W ostatnim podejściu możliwe jest stworzenie najszerzej definicji rodziny lub kilku takich definicji o podobnej wadze znaczeniowej¹.

Problematyka rodziny znajdowała się w centrum zainteresowań wszelkich systemów religijnych, filozoficznych, etycznych, prawnych, od początku ich istnienia. Rodzina tworzy bowiem najbardziej podstawową rzeczywistość człowieka obecną od zarania ludzkości. Obecnie jednoznaczne określenie pojęcia „rodzina” stanowi intelektualne wyzwanie dla przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. Definicja winna bowiem uwzględniać różnorodne formy życia rodzinnego w różnych społeczeństwach, kulturach i okresach historii, obejmować wszystkie typy rodzin i podkreślać jej ważne funkcje². Tradycyjne ujęcie wskazuje rodzinę jako grupę osób połączonych więzią formalną (małżeństwa, pokrewieństwa, powinowactwa lub adopcji). Wobec innych zbiorowości społecznych rodzina stanowi grupę odznaczającą się intymnością stosunków jednoczących jej członków, trwałością związków emocjonalnych realizowanych we wspólnocie materialnej i mieszkaniowej, a także określonym zespołem funkcji wynikających zarówno z potrzeb członków rodziny, jak i oczekiwań społeczeństwa. Najczęściej wyróżniane funkcje rodziny to: emocjonalno-ekspresyjna, prokreacyjna, seksualna, socjalizacyjna, materialno-ekonomiczna, opiekuńczo-zabezpieczająca, prawno-kontrolna, klasowa, kulturalna, rekreacyjno-towarzyska³.

Rodzinę tradycyjną często konfrontuje się z rodziną współczesną. Współcześnie socjologia ujmuje rodzinę pod

---

¹ Por. L. E. Larson, J. W. Goltz, Ch. W. Hobart, *Families in Canada. Social context, continuities and changes*, Prentice-Hall Canada Inc, Scarborough Ontario, Toronto 1994.

² J. Brągiel, *Więzi społeczne w rodzinie*, [w:] *Pedagogika rodziny*, S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1998, s. 55-60.

³ T. Rostowska, *Co zagraża podstawowym funkcjom rodziny w Polsce?*, „Problemy Rodziny” 2000, nr 5, s. 21-24.

kątem struktury społecznej i funkcji pełnionych w społeczeństwie – znajduje to odzwierciedlenie w definicji zaproponowanej przez Zbigniewa Tyszkę. Autor definiuje rodzinę jako: ustrukturalizowany i funkcjonalnie powiązany zbiór jednostek i specyficznych substruktur oraz mikroelementów społecznych tworzących mikrogrupę i zarazem instytucję społeczną, powiązaną wewnątrznie więzią małżeństwa, pokrewieństwa, powinowactwa lub adopcji oraz wypełniającą wiele istotnych, zintegrowanych funkcji wobec jednostek i społeczeństwa, opierającą się na regulatorach występujących w kulturze behawioralnej⁴. Powyższe ujęcie podkreśla dynamiczny aspekt rodziny i odróżnia ustrukturalizowaną grupę rodzinną od zbiorowości krewnych, lecz brakuje w nim wskazania wspólnotowego charakteru rodziny. Interdyscyplinarne, wielowątkowe zainteresowanie rodziną zauważamy u Leona Dyczewskiego. Autor wskazuje na personalistyczno-strukturalno-funkcjonalny charakter rodziny i traktuje ją jako system integralnej całości, której wszystkie właściwości, elementy i funkcje są ważne. Dyczewski w tym ustaleniu wzorował się na nestorze polskiej socjologii humanistycznej, Florianie Znanięckim, uważającym, że: „Rodzina jako konkretny świat empiryczny jest światem w rozwoju, w którym nie można natopkać ani rzeczy skończonych, ani niezmiennych”⁵. Leon Dyczewski znaczenie i charakter rodziny rozpatrywał z dwóch perspektyw: opisywał rodzinę jako nadrzędną wartość w wymiarze indywidualnym i społecznym oraz ukazywał ją jako nośnik i przekaziciela wartości, norm, wzorów zachowań, co istotnie wzmocniło jej pozycję i rolę w ogólnym systemie kulturowym każdego społeczeństwa. Jego uniwersalna definicja

⁴ Por. Z. Tyszka, *System metodologiczny wieloaspektowej integralnej analizy życia rodzinnego*, UAM, Poznań 2001.

⁵ F. Znanięcki, *Cultural Reality*, University of Chicago, Chicago 1919, cyt. za: M. Pacholski, *Florian Znanięcki. Społeczna dynamika kultury*, PWN, Warszawa 1977, s. 198.

rodziny to: „wspólnota osób i instytucja społeczna oparta na miłości i wolnym wyborze kobiety i mężczyzny połączonych małżeństwem, którzy odpowiadając wzajemnie za siebie, rodzą i wychowują następne pokolenie w taki sposób, aby ono także rodziło i wychowywało nowe pokolenie”⁶.

Zdrowa rodzina

Rodzina jest pierwszym i priorytetowym dla jej członków środowiskiem wzrastania dzieci i dojrzewania małżonków w atmosferze miłości. Jako kluczowa grupa społeczna oddziałuje na jednostkę ustawicznie. Żadna inna grupa, mimo podobnych walorów jak rodzina naturalna, nie może jej zastąpić w wychowaniu dziecka. Większość rodzin tworzą osoby związane przede wszystkim uczuciem miłości. Badacze są zgodni co do tego, że to właśnie rodzina jest miejscem, w którym dochodzi do niespotykanych w innych środowiskach aktów przemocy, a przestępstwa przeciwko rodzinie należą do jednych z najczęściej popełnianych⁷. Czym jest wobec tego zdrowa rodzina? Według J. Bradshawa „(...) zdrową glebą, na której jej członkowie mogą wyrosnąć na dojrzałe istoty ludzkie”⁸. W ciągu ostatnich kilku dekad nauki społeczne podważyły nieco idealny wizerunek domu rodzinnego jako oazy bezpieczeństwa i szczęścia, odsłaniając liczne bolączki współczesnej rodziny: dysfunkcjonalność, nietrwałość, zaburzenia struktury, alkoholizm, przestępczość w rodzinie, ubóstwo i przemoc domową⁹.

---

⁶ L. Dyczewski, *Rodzina. Społeczeństwo. Państwo*, TN KUL, Lublin 1994, s. 27.

⁷ T. Kukułowicz, *Rodzina w procesie wychowania*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2004, s. 43-49.

⁸ J. Bradshaw, *Zrozumieć rodzinę*, Instytut Psychologii, Zdrowia i Trzeźwości, Polskie Towarzystwo Psychologiczne, Warszawa 1994, s. 59.

⁹ E. Jarosz, *Dom, który krzywdzi*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Kato-

Rodzina jako samodzielna, wyodrębniona grupa społeczna o charakterze wspólnoty i instytucji, tworzy swoisty system składający się z czterech układów, mogącym być układem odniesienia dla rodziny dysfunkcjonalnej. Tymi układami są: układ postaw miłości (zdolność do kochania kogoś drugiego), układ uzupełnień i dominacji (jego podstawą jest odmiennosc wartości posiadanych przez poszczególne osoby w rodzinie), układ socjalizacji (w rodzinie tworzą go realizowane przez nią wartości, normy, niepisane i pisane prawa, wzory postępowania, zwyczaje i święta, system kontroli, rodzaj kar i nagród) oraz wspólnego działania (wytwarza się w realizowaniu wspólnych i jednostkowych potrzeb, oparcie ma we wspólnocie mieszkaniowej i gospodarczej)¹⁰.

To systemowe podejście jest w opozycji do proponowanego przez socjologów ujęcia rodziny jako wyizolowanej rodziny małej (nuklearnej). Wobec krytyki rodziny nuklearnej jako wyizolowanej z szerszego kręgu pokrewieństwa Dyczewski skłania się ku pojęciu rodziny rozszerzonej (zmodyfikowanej rodziny dużej), która stwarza większe możliwości więzi międzypersonalnych, pełniej i wszechstronniej rozwijających jednostkę, przygotowując ją do życia społecznego. Rodzina, chcąc właściwie wypełniać swoje funkcje, musi przynajmniej w minimalnym stopniu mieć harmonijny układ ze społeczeństwem¹¹. Tym samym zachowuje ona pewien stopień autonomii i nie jest tak silnie powiązana ze społeczeństwem, by całkowicie mu podlegać; wszystko, co dzieje się w społeczeństwie, znajduje odbicie w życiu rodzinnym¹².

---

wice 2001, s. 9-10.

¹⁰ L. Dyczewski, *Rodzina. Społeczeństwo. Państwo*, s. 15-19.

¹¹ L. Dyczewski, *Rodzina polska i kierunki jej przemian*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1981, s. 70.

¹² L. Dyczewski, *Więź pokoleń w rodzinie*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1976, s. 6.

Rodziny dysfunkcjonalne

Każdy w rodzinie spotyka się z problemami codzienności. Są rodziny potrafiące własnymi staraniami wypełniać swe funkcje i wynikające z nich zadania, a są i takie, które nie radzą sobie z życiowymi problemami. Pierwsze z nich określane są mianem funkcjonalnych, wydolnych, drugie – dysfunkcjonalnych¹³.

Rodzina dysfunkcjonalna ma często problemy z zaspokajaniem podstawowych potrzeb jej członków, co uniemożliwia im osiągnięcie planów i aspiracji. To prowadzi do frustracji, wykorzystywania niektórych osób, pogwałcenia ich istotnych praw osobistych, zaniku odpowiedzialności lub nadmiernej odpowiedzialności pewnych członków rodziny¹⁴. Rodzina, która znalazła się w takiej sytuacji, nie może odpowiedzialnie realizować oczekiwań swoich najbliższych ani społeczeństwa. Rodziny dysfunkcjonalne nie zaspokajają niezbędnych osobistych i społecznych potrzeb swoich członków. Ich cechą charakterystyczną jest współwystępowanie wielu niekorzystnych czynników, takich jak: „rozbitcie rodziny, poważne konflikty między jej członkami, nadużywanie alkoholu, popełnianie przestępstw, uprawianie prostytucji, poważne choroby i zaburzenia psychiczne, złe warunki materialno-bytowe”¹⁵. Dysfunkcje systemu rodzinnego, za B. M. Nowakiem, są wymienione w poniższej tabeli.

---

¹³E. Syrek, *Teoretyczne standardy zdrowia dzieci i młodzieży a ich środowiskowe uwarunkowania w rejonie górnośląskim. Studium pedagogiczno-społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997, s. 4.

¹⁴M. Ryś, *Problemy w rodzinie dysfunkcjonalnej*, [w:] *Wychowanie do życia w rodzinie*, K. Ostrowska, M. Ryś (red.), Warszawa 1999, s. 277.

¹⁵M. Miśkiewicz, *Problemy współczesnej rodziny w dobie promowania wartości prorodzinnych*, „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy” 2013, nr 3, s. 113.

Tabela 1. Dysfunkcje systemu rodzinnego – ujęcie syntetyczne

Rodzaj dysfunkcji	Przyczyny	Przejawy	Konsekwencje
Dysfunkcja prokreacyjna	m.in. dominacja modelu rodziny małodziejnej; bezdzietność z wyboru lub z konieczności; odkładanie decyzji o zawieraniu małżeństwa po 30. r.ż.	m.in. ubogie relacje rodzinne, utrudnione działania wychowawcze, liczne komplikacje w cyklu życia osobniczego i rodzinnego	m.in. zmniejszenie liczby urodzeń; wzrost liczby rodzin bezdzietnych; słabe przygotowanie jedyneków do życia; starzejące się społeczeństwo
Dysfunkcja małżeńska	m.in. silne różnicowanie potrzeb seksualnych; rutyna i zbyt duże obciążenie obowiązkami rodzinnymi i zawodowymi; wadliwe wzorce rodzicielskie i socjalizacyjne	m.in. konflikty małżeńskie, akty agresji i przemocy, stosunki pozamałżeńskie; silne osłabienie więzi wewnątrzrodziny; atomizacja życia rodzinnego	m.in. autodestrukcja systemu rodzinnego; zwiększenie liczby separacji i rozwodów; samotne rodzicielstwo
Dysfunkcja rodzicielska, inaczej: emocjonalno-ekspresyjna	m.in. zaburzenia relacyjne i komunikacyjne; niewydolność wychowawcza rodziców; nieprawidłowe postawy rodzicielskie; brak zdolności do dzielenia się własnymi przeżyciami, doświadczeniami i pragnieniami	m.in. osłabienie lub zanik więzi wspólnotowych, brak akceptacji emocjonalnej i zrozumienia dziecka przez rodziców; nerwowa i traumatyczna atmosfera rodzinna; stosowanie strategii ucieczkowych; zaburzenia komunikacyjne i relacyjne	m.in. zagrożenie niedostosowaniem lub niedostosowaniem społeczne dzieci; w przypadkach skrajnych odebranie lub ograniczenie praw rodzicielskich; rozpad więzi wewnątrzrodziny i osamotnienie członków rodziny; uzależnienia od substancji psychoaktywnych lub czynnościowe

Dysfunkcja ekonomiczna	m.in. ubóstwo, bieda, bezrobocie, emigracja zarobkowa	m.in. obecność zachowań patologicznych, w tym hazard, prostytucja, uzależnienia od środków psychoaktywnych lub czynnościowe, akty agresji i przemoc, przestępczość; osłabienie więzi wewnątrzrodziny; postawy roszczeniowe	m.in. dyskryminacja środowiskowa, marginalizacja i wykluczenie społeczne; zagrożenie niedostosowaniem lub niedostosowaniem społeczne dzieci; erozja życia rodzinnego; rozpad rodziny
Dysfunkcja wychowawcza	m.in. niewłaściwe wzorce osobowe w rodzinie pochodzenia; atmosfera emocjonalnego chłodu, pluralizm wartości i wzorów zachowań prezentowanych przez dorosłych członków rodziny; brak lub słabe umiejętności wychowawcze rodziców; niskie aspiracje edukacyjne rodziców; brak wspólnego spędzania czasu wolnego; dezorganizacja oddziaływań wychowawczych; rozbieżność oddziaływań wychowawczych rodziców	m.in. osłabienie więzi między rodzicami a dziećmi; niewielkie zainteresowanie rodziców problemami dzieci, ich zachowaniem i postęпами w nauce; nadopiekuńczość i hamowanie rozwoju autonomii dziecięcej; pracoholizm rodziców i ich notoryczna nieobecność w domu; brak umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych wychowawczo	m.in. nieprzystosowanie społeczne dzieci i młodzieży; przejawianie przez dzieci tendencji unikowych w sytuacjach konfliktowych; zaburzenia emocjonalne i zachowania ryzykowne dzieci; niedopełnienie lub zaniechanie obowiązku szkolnego; w przypadkach skrajnych odebranie lub ograniczenie praw rodzicielskich

Dysfunkcja socjalizacyjna	m.in. słabe uczestnictwo rodziny w życiu społeczności lokalnej; brak wspólnotowych ścieżek kulturowych; prezentowanie przez rodziców postaw i zachowań nieadekwatnych do akceptowanych społecznie norm kulturowych; dezintegracja rodzinnej socjalizacji – brak lub zanik reguł i norm; niewłaściwie wyważone relacje między autonomią dzieci a kontrolą rodzicielską	m.in. konflikty ról i pozycji społecznych w rodzinie i w grupie rówieśniczej; nasilenie działań agresywnych i antyspołecznych rodziców i dzieci; organizacja życia rodzinnego oparta na systemie zakazów i nakazów; kompulsywne korzystanie z Internetu, gier komputerowych, fonoholizm	m.in. depersonalizacja dziecka; utrata przez dzieci tożsamości skutkująca demoralizacją i alienacją społeczną; w dorosłości – zaburzenia emocjonalne i zachowania ryzykowne, m.in. niedostosowanie społeczne; przestępczość; hazard, prostytucja, korupcja, uzależnienia
Dysfunkcja integracyjna, inaczej: legalizacyjno-kontrolna	m.in. wadliwe wzorce rodzinne (np. postawy niekonsekwentne, liberalizm wychowawczy, propagowanie wyłącznie partnerstwa i nowoczesności), nadmierna autonomia oraz tolerancja wobec postaw i zachowań dzieci; brak wspólnego spędzania czasu wolnego	m.in. atomizacja systemu rodzinnego, brak kontroli rodziców nad spędzaniem czasu wolnego przez dzieci oraz ich reakcjami na zachowania niezgodne z normami społecznymi prezentowanymi przez innych ludzi; osłabienie więzi wewnątrzrodzinnych; niekorzystny klimat społeczny (chłód emocjonalny, brak empatii i wzajemnego zrozumienia)	m.in. niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży, przestępczość nieletnich członków rodziny; autodestrukcja systemu rodzinnego, separacje i rozwody

Dysfunkcja opiekuńcza	m.in. atomizacja systemu rodzinnego; brak zdolności i/lub kompetencji opiekuńczych rodziców; wadliwe wzorce rodzicielskie i socjalizacyjne	m.in. atmosfera zubożnienia, słabe interakcje emocjonalne i więzi rodzinne	m.in. w skrajnych przypadkach odebranie lub ograniczenie praw rodzicielskich (pobyt dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych); zanik więzi rodzinnych; alienacja społeczna rodziny
Dysfunkcja religijna ¹⁶	m.in. nadmierny relatywizm moralny i światopoglądowy	m.in. brak uczestnictwa członków rodziny w praktykach religijnych	m.in. dezintegracja światopoglądowa członków rodziny; ateizm
Dysfunkcja stratyfikacyjna	m.in. niskie aspiracje życiowe rodziców (w tym edukacyjne i zawodowe)	m.in. bieda, ubóstwo, osłabienie więzi emocjonalnych i wspólnotowych; niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe dzieci	m.in. zaburzenia procesu wychowania i socjalizacji – niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży; separacje i rozwody

Źródło: B. M. Nowak, *(Nie)bezpieczna rodzina – kalejdoskop (dys)funkcji*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne” 2019, nr 2, s. 42-44.¹⁶

Sześć typów rodzin dysfunkcyjnych wyróżnia A. M. Seweryńska: rodzina z problemem alkoholowym, rodzina z problemem wykorzystania seksualnego, rodzina z terrorem psychicznym, rodzina z przemocą fizyczną, rodzina

¹⁶ Według B. M. Nowaka, „funkcja religijna rodziny oparta jest na założeniach filozofii chrześcijańskiej, w której to perspektywie rodzina definiowana jest w sposób charakterystyczny jedynie dla ujęcia teologicznego – jako podstawowe miejsce wychowania młodego pokolenia i przekazu wiary” (B. M. Nowak, *(Nie)bezpieczna rodzina – kalejdoskop /dys/funkcji*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne” 2019, nr 2, s. 44).

z przewlekłą chorobą, rodzina z brakiem pracy zawodowej dorosłych członków¹⁷.

Często zdarzają się rodziny polidysfunkcyjne; charakteryzują się one problemami dotyczącymi różnych obszarów ich funkcjonowania. Ich członkowie często doświadczają trudności emocjonalnych, behawioralnych i zdrowotnych, które mogą być trudne do przezwyciężenia bez profesjonalnej pomocy. Zazwyczaj są dotknięte traumą nierówności społecznej lub traumą w pełnym tego słowa znaczeniu, co prowadzi do osłabienia więzi między członkami i do braku dóbr materialnych oraz możliwości ich osiągnięcia. Dorośli członkowie rodziny nie są autorytetem dla swych dzieci i często nie są w stanie dobrze pełnić roli wychowawczej. Dzieci wychowujące się w takich rodzinach często podejmują chaotyczne i nieadekwatne próby konstruowania własnego świata wartości, norm i zachowań; mają trudności w nauce, trudności w radzeniu sobie z emocjami, a także w relacjach z innymi¹⁸.

Niejednokrotnie, w potocznym rozumieniu, utożsamia się rodzinę dysfunkcyjną z rodziną patologiczną. Różnica między nimi polega na stopniu zaburzeń w funkcjonowaniu i relacjach między członkami rodziny. „Dysfunkcja” oznacza nieprawidłową pracę lub brak funkcji w danym układzie. Patologia odnosi się do choroby lub schorzenia, które mogą być przyczyną dysfunkcji. Rodzinę patologiczną można określić jako tę, w której występują patologie społeczne, np. przestępczość, pijaństwo i alkoholizm, narkomania, prostytutka czy patologie rodziny (m.in. sieroctwo społeczne, rozwody). Taka rodzina nie spełnia swoich naturalnych funkcji. Ogólnie rzecz biorąc, rodzina patologiczna

---

¹⁷ A. M. Seweryńska, *Uczeń z rodziny dysfunkcyjnej. Przewodnik dla wychowawców i nauczycieli WSiP*, Warszawa 2004, s. 12.

¹⁸ B. M. Nowak, *(Nie)bezpieczna rodzina*, s. 44.

jest bardziej skomplikowana i ma poważniejsze problemy niż rodzina dysfunkcjonalna¹⁹.

W literaturze przedmiotu występuje pojęcie „rodzin wieloproblemowych”, czasami utożsamianymi z rodzinami patologicznymi. „Rodziny patologiczne”, „specjalnej troski”, „wieloproblemowe” – to określenia także odnoszone do rodzin, które zmagają się z trudnościami, takimi jak problemy opiekuńczo-wychowawcze, zdrowotne, uzależnienia, bieda czy opieka nad osobami starszymi lub niepełnosprawnymi. I. Krasiejko wprowadza pojęcie „rodziny z wieloma problemami”, by podkreślić potrzebę traktowania osób z takimi rodzinami podmiotowo, a nie jako przedmiotów etykietowania i naznaczania z powodu ich trudnych sytuacji²⁰.

Zambrów jako obszar badany

Zambrów – miasto w północno-wschodniej Polsce, w województwie podlaskim. Leży na terenie Zielonych Płuc Polski, w pobliżu kilku atrakcji przyrodniczych, w tym Biebrzańskiego Parku Narodowego. Miasto ma długą historię²¹. Jest stoli-

---

¹⁹ P. Bakus, *Rodzina patologiczna i dysfunkcyjna – przyczyny, funkcjonowanie i konsekwencje społeczne*, „Pedagogika Rodziny, Family Pedagogy” 2017, nr 7, s. 154.

²⁰ I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2012, s. 11.

²¹ Pierwsze wzmianki o Zambrowie pochodzą z XIII w.: 4 maja 1283 r. erygowano parafię pw. Świętej Trójcy. Miasto prawdopodobnie założone przez książąt mazowieckich, którzy zbudowali tam drewnianą fortecę. W XVII i XVIII w. Zambrów doświadczył prosperity, częściowo ze względu na korzystne położenie na szlakach handlowych. Miasto miało kwitnący przemysł wytwórczy, zwłaszcza w przemyśle tekstylnym i skórzanym. Zambrów stanowił lokalne centrum handlu i rzemiosła. W XIX w. miasto przeżyło znaczną modernizację, z budową nowych dróg, budynków i infrastruktury społeczno-gospodarczej. W czasie II wojny światowej Zambrów został zajęty przez wojska niemieckie i doznał znacznych zniszczeń. Po wojnie miasto zostało odbudowane i przeszło okres szybkiej

cą powiatu zambrowskiego i liczy około 21 tys. mieszkańców. W Zambrowie w 2021 r. odnotowano 66 małżeństw, co odpowiada 3,0 małżeństwom na 1000 mieszkańców – znacznie mniej niż w woj. podlaskim i w Polsce. W tym samym okresie odnotowano 1,5 rozwodów na 1000 mieszkańców – więcej niż w woj. podlaskim, mniej niż w Polsce. 27,9% mieszkańców Zambrowa jest stanu wolnego, 55,2% żyje w małżeństwie, 6,8% jest po rozwodzie, 9,5% to wdowy/wdowcy. Zambrów ma ujemny przyrost naturalny. W 2021 r. zarejestrowano 154 zameldowań i 299 wymeldowań, co daje negatywne saldo migracji wewnętrznych wynoszące 145, a saldo migracji zagranicznej wynosi 23²².

Samorząd lokalny jest zaangażowany w równoważenie wzrostu gospodarczego, z ochroną środowiska i zachowaniem naturalnego piękna obszaru. Miasto posiada kilka średniej wielkości zakładów produkcyjnych. W mieście funkcjonują podmioty tworzące otoczenie biznesu, sprzyjające rozwojowi lokalnej przedsiębiorczości. Stopa bezrobocia jest stosunkowo niska (nie odbiega od średniej krajowej); większość mieszkańców jest zatrudniona w produkcji (Zakład Spółdzielni Mleczarskiej „Mlekpól”, Zambrowski Park Przemysłowy – m.in. Keylite RW Polska Sp. z o.o., Oknorex Sp. k., Tefim Sp. z o.o.) – i usługach²³. Zambrów jest miastem o bogatych tradycjach kulturalnych i sportowych. Funkcjonują tu liczne instytucje i organizacje propagujące życie kulturalne i sport – np. Miejski Ośrodek Kultury w Zambrowie, który

---

industrializacji (<http://zambrow.pl/images/banners/FolderPromocyjny-Zambrowa2016.pdf>).

²²<https://www.polskawliczbach.pl/Zambrow#podstawowe-informacje>.

²³ Na terenie miasta obecnie funkcjonuje 1900 podmiotów gospodarczych, z czego większość (blisko 88%) stanowią zakłady drobnej przedsiębiorczości. Podmioty gospodarcze funkcjonujące na terenie miasta stanowiły ponad 60% ogólnej liczby podmiotów działających w powiecie zambrowskim (<http://zambrow.pl/images/banners/FolderPromocyjny-Zambrowa2016.pdf>).

od stycznia 2012 r. prowadzi działalność w Centrum Kultury w Zambrowie – i klub sportowy ZKS „Olimpia”.

Usługi pomocy społecznej w Zambrowie są świadczone na zlecenie rządu. Rząd zapewnia różnorodne usługi wspierające potrzebujących mieszkańców, w tym pomoc finansową, wsparcie mieszkaniowe i usługi opieki zdrowotnej. Samorządowe ośrodki pomocy społecznej, tj. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie są odpowiedzialne za niesienie pomocy osobom jej potrzebującym: pomocy finansowej, wsparcia mieszkaniowego i usług doradczych. Oferują również programy, takie jak szkolenia zawodowe, edukacja i rozwój umiejętności, wsparcie w opiece nad dziećmi. Organizacje pozarządowe – charytatywne, grupy religijne i non-profit – również świadczą usługi pomocy społecznej w mieście: pomoc żywnościową, odzieżową i możliwość schronienia dla jej potrzebujących. Mogą one również oferować programy, np. szkolenia zawodowe i edukację, usługi doradcze i wsparcia. Usługi pomocy społecznej w Zambrowie są świadczone przez połączenie organizacji rządowych i pozarządowych.

Najczęstsze problemy społeczne w Zambrowie

W 2021 r. w Zambrowie odnotowano 364 przestępstwa, co oznacza 16,71 przestępstw na 1000 mieszkańców (więcej niż w woj. podlaskim, mniej niż w Polsce). Wskaźnik wykrywalności przestępstw wynosi 78,50% (porównywalny ze wskaźnikiem dla woj. podlaskiego, znacznie większy niż w Polsce). Najwięcej stwierdzonych przestępstw to te o charakterze kryminalnym i przeciwko mieniu, przestępstwa drogowe, o charakterze gospodarczym, przeciwko życiu i zdrowiu²⁴.

---

²⁴<https://www.polskawliczbach.pl/Zambrow#poziom-przestepczosci>.

Dysfunkcje rodzinne obejmują różne problemy, takie jak przemoc domowa, alkoholizm, bezrobocie, brak dostępu do opieki zdrowotnej, brak dostępności do mieszkań. Aby skutecznie rozwiązywać te problemy, potrzebne są specjalnie zaprojektowane programy i działania, skierowane na rozwiązanie konkretnych problemów, współpraca między różnymi sektorami i odpowiednie zasoby.

MOPS w Zambrowie w 2021 r. realizował zadania wynikające z wielu ustaw: o pomocy społecznej, o świadczeniach rodzinnych, o zasiłku dla opiekuna, o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, o dodatkach mieszkaniowych, prawo energetyczne, o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Z budżetu Miasta, w ramach zadań własnych, MOPS realizował zasiłki celowe na zaspokojenie niezbędnych potrzeb bytowych, dożywianie dzieci, udzielanie schronienia, usługi opiekuńcze, program „Opieka 75+”, program „Wspieraj Seniora”, kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca w DPS oraz Klub Seniora. Zambrów liczył wówczas 21 491 mieszkańców. Na koniec 2021 r. liczba osób bezrobotnych wyniosła 684, w tym 366 kobiet. Z tej liczby 85 osób (49 to kobiety) miało prawo do zasiłku. MOPS w 2021 r. obejmował pomocą 512 rodzin – łącznie 1 020 osób (4,82% mieszkańców)²⁵.

Główne przyczyny trudnej sytuacji życiowej świadczeniobiorców MOPS przedstawia tabela 2.

---

²⁵ Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Zambrowie za 2021 r.

Tabela 2. Główne przyczyny trudnej sytuacji życiowej świadczeniobiorców MOPS w latach 2019-2021

Powód trudnej sytuacji życiowej /powód przyznania pomocy/	Liczba rodzin			Liczba osób w rodzinach		
	2019	2020	2021	2019	2020	
Ubóstwo	411	368	372	838	747	
Bezrobocie	340	396	319	781	852	
Bezradność w sprawach opiekuńczo- wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domo- wego,						
zwłaszcza w rodzinach:	118	123	97	431	444	
	niepełnych	80	76	70	235	227
	wielodzietnych	38	30	38	196	168
Niepełnosprawność	174	153	165	288	252	
Długotrwała choroba	113	114	130	171	167	
Przemoc w rodzinie	6	7	-	23	42	
Potrzeba ochrony macierzyństwa	24	1	4	131	2	
Trudności w przystosowaniu do ży- cia po zwolnieniu z zakładu karnego	10	5	12	10	5	
Bezdomność	25	22	30	25	22	
Alkoholizm	18	16	14	20	18	
Narkomania	2	1	2	2	1	

Źródło: Opracowanie własne na podst.: Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Zambrowie za lata 2019, 2020, 2021.

Najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej było ubóstwo i bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała choroba. Ubóstwo po niewielkim spadku w 2020 r., w 2021 wzrasta. Działania przeciwdziałające ubóstwu to głównie dostarczanie pomocy finansowej i rzeczowej osobom i rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej. W tym celu wykorzystuje się różne programy i świadczenia, np.: „Dobry Start”, „Rodzina 500+”, „Świadczenie

wychowawcze”, „Świadczenie dla osób niepełnosprawnych”, „Program kompleksowego wsparcia dla rodzin ‘Za życiem’”, „Rodzicielskie świadczenie uzupełniające”. Są to programy rządowe w Polsce, których celem jest wsparcie rodzin w wydatkach związanych z wychowaniem dzieci²⁶.

Bezrobocie w 2019 i 2020 r. było na podobnym poziomie²⁷. Stabilizacji tego stanu służą programy i świadczenia, tj.: „Aktywizacja zawodowa” – program rządowy, cel: pomoc bezrobotnym w znalezieniu pracy poprzez szkolenia, staże i dopłaty do wynagrodzeń; „Praca dla młodych” – program rządowy, cel: pomoc młodym w znalezieniu pierwszej pracy poprzez staże i dopłaty do wynagrodzeń; „Pracownicze programy kształcenia” – program rządowy, cel: pomoc pracodawcom w sfinansowaniu kształcenia pracowników; „Refundacja kosztów zatrudnienia” – program rządowy, cel: pomoc pracodawcom w pokryciu kosztów związanych z zatrudnieniem nowych pracowników²⁸.

Wzrasta liczba świadczeń z powodu długotrwałej choroby. Świadczenia dla osób z niepełnosprawnością są na niezmiennym poziomie.

Na dość wysokim poziomie jest świadczenie z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Bezradność może być spowodowana wieloma czynnikami, a trudności w zarządzaniu domem i opieką nad dziećmi mogą mieć negatywny wpływ na rodzinę.

²⁶ <https://www.gov.pl/web/rodzina/programy-i-projekty>.

²⁷ Stopa bezrobocia w Polsce pod koniec 2021 r. wynosiła 5,4%, w woj. podlaskim 7,0%, a w Zambrowie 7,3 % (<https://www.gov.pl/web/rodzina/poziom-bezrobocia-rejestrowanego-na-koniec-2021-roku-pierwszotaka-sytuacja-od-ponad-trzech-dekad>; <https://www.polskawliczbach.pl/Zambrow#bezrobocie-rejestrowane>).

²⁸ <https://www.gov.pl/web/gov/szukaj?scope=rodzina&query=programy+i+%C5%9Bwiadczenia+dla+bezrobotnych>.

Bezdomność to powód świadczeń częściej wypłacanych niż z powodu alkoholizmu i narkomanii. Może być spowodowana np. przez: brak dostępności do taniego lokalu mieszkalnego, brak pracy, niskie dochody, problemy zdrowotne, uzależnienia, trudności w relacjach rodzinnych, brak wsparcia od systemu opieki społecznej lub niepełnosprawność. Aby skutecznie zwalczać bezdomność potrzebne są wielopłaszczyznowe działania, które obejmą dostępność mieszkań, pomoc bezdomnym w zakresie zdrowia, pracy i rehabilitacji.

Realizacja zadań z zakresu wspierania rodziny

Burmistrz, poprzez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Zambrowie, składa Radzie Miasta roczne sprawozdanie o realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i przedstawia potrzeby związane z realizacją zadań²⁹. Do zadań własnych gminy należy wsparcie rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze i wzrost poziomu zaspokojenia potrzeb dzieci i ich rodzin. MOPS zapewnia rodzinom mającym takie trudności wsparcie w osobie asystenta rodziny. Rocznie (2019-2021) taka pomoc trafia do 6-9 rodzin (od 35 do 38 osób, w tym 23-26 dzieci). Nie wszystkie rodziny zgadzają się na asystenturę. Każdorazowo asystent rodziny i współpracujący z nimi pracownicy socjalni MOPS podejmowali działania, by zwiększyć wydolność opiekuńczo-wychowawczą rodziców rodzin z trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Podstawowym celem pracy asystenta z rodzinami dysfunkcyjnymi jest pozytywne oddziaływanie na różne aspekty funkcjonowania rodziny. Może to być: udzielanie wskazówek stosownie do etapu rozwojowego dziecka; promo-

---

²⁹ To zobowiązanie wynika z nakazu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r., art. 179 (tj. Dz. U. z 2022, poz. 447).

wanie jego samodzielności i odpowiedzialności, wspieranie relacji rodziny ze szkołą (zwłaszcza w egzekwowaniu frekwencji); motywowanie rodziców do wymagającej i konsekwentnej postawy rodzicielskiej; promowanie trzeźwości, ochrona osób współuzależnionych. Do tych oddziaływań należą: promowanie pozytywnego spędzania czasu wolnego, przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, współpraca z opiekunami prawnymi, wspieranie rodzin w trakcie rozwodu poprzez ochronę dzieci i wsparcie psychologiczne, zachęcanie do podnoszenia kwalifikacji zawodowych, promowanie odpowiedzialnego gospodarowania budżetem, zachęcanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców w celu rozwijania umiejętności wychowawczych i zdolności psychospołecznych.

W 2021 r. w wyniku pracy asystenta z rodziną: 1 osoba wzięła udział w szkoleniu zawodowym, 5 osób leczyło się w poradniach specjalistycznych, 2 osoby znalazły zatrudnienie, 2 osoby podjęły pracę w niepełnym wymiarze godzin, 1 dziecko połączono z rodziną biologiczną, 1 dziecko umieszczono w specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym. Część z tych zadań realizowano we współpracy ze Specjalnym Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym w Długoborzu. Wszystkie rodziny otrzymały pomoc w postaci poradnictwa socjalnego i wsparcia społecznego. Wzmacniało to więzi rodzinne w rodzinach z problemami wychowawczymi, zachowania i utrzymania dzieci w rodzinach biologicznych, przyniosło wzrost umiejętności radzenia sobie rodziców w wypełnianiu ról opiekuńczo-wychowawczych i poprawę funkcjonowania rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi³⁰.

Inny cel szczegółowy dotyczył poprawy współpracy między różnymi organizacjami i podniesienia kwalifikacji osób pracujących na rzecz rodzin przeżywających trudności

---

³⁰ Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Zambrowie za 2021 r.

opiekuńczo-wychowawcze. Pracownicy socjalni i asystenci rodziny współpracowali z koordynatorami pieczy zastępczej, wspierając rodziny biologiczne w działaniach na rzecz powrotu dzieci do domu rodzinnego. Uczestniczyli w pracach zespołów oceniających sytuację dzieci umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Dobrze układała się współpraca z pedagogami szkolnymi, Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną, PCPR, Zespołem Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych, opiekunami prawnymi, policją i Caritas na rzecz rodzin objętych wsparciem asystentów. Asystent rodziny uczestniczył w szkoleniu na temat „Cyberzagrożeń”.

Celem szczegółowym było zapobieganie marginalizacji i degradacji społecznej rodzin, izolacji i sytuacjom kryzysowym wynikającym z uzależnienia i współuzależnienia. Motywowano osoby do podjęcia leczenia, w tym odwykowego, do uczestnictwa w grupach wsparcia, konsultacji ze specjalistami, rozwijania zainteresowań i wypełniania obowiązków. Uczono dobrych nawyków (punktualność, zarządzanie czasem, odrabianie lekcji), uwrażliwiano rodziców na potrzebę nadzoru i konsekwencji rodzicielskiej, pomagano w znalezieniu zatrudnienia. W wyniku tych działań poprawiły się relacje w rodzinach, wzrósł autorytet rodziców, nastąpiła poprawa funkcji opiekuńczo-wychowawczych, wzrost samodzielności i umiejętności współpracy dzieci, poczucie bezpieczeństwa i własnej wartości. Rodzice stali się bardziej świadomi znaczenia higieny osobistej i czystości w domu, co doprowadziło do poprawy stanu zdrowia i porządku w gospodarstwie domowym.

Celem szczegółowym było zwiększenie wiedzy rodzin o formach wsparcia: Karta Dużej Rodziny, pomoc społeczna, świadczenia rodzinne, poradnictwo prawne i psychologiczne, piecza zastępcza, programy pomocowe, pomoc prawna i psychologiczna, leczenie uzależnień, organizacje pozarządowe.

Pracownicy socjalni i asystent rodziny informowali o dostępnych formach wsparcia i instytucjach je oferujących. Było to możliwe dzięki współpracy z takimi instytucjami, jak: Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Sąd Rejonowy w Zambrowie, Policja, Poradnia Leczenia Uzależnień w Zambrowie WOPITU w Łomży, Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Zambrowie, organizacje pozarządowe działające na rzecz rodziny, np. Caritas itp.

Ogólny koszt realizacji zadania wspierania rodziny w Zambrowie wyniósł³¹: w 2019 r. – 481.505,06 zł, w 2020 – 541.131,17 zł, w 2021 r. – 515.228,75 zł.

Kwota wydatków ze środków własnych Zambrowa niezbędna na wspieranie rodziny utrzymuje się na stabilnym poziomie. Potrzeby związane z realizacją zadania wspierania rodziny obejmują zagwarantowanie środków finansowych na zatrudnienie kolejnego asystenta rodziny i na rodziny wspierające oraz utworzenie przez gminę placówki wsparcia dziennego. Ważnym aspektem jest zagwarantowanie środków finansowych na utrzymanie dzieci przebywających w pieczy zastępczej i dodatkową rezerwę na możliwość umieszczenia kolejnego dziecka w pieczy zastępczej.

Formy pomocy społecznej

Formy pomocy społecznej MOPS w Zambrowie w 2021 r. obejmowały zasiłki i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia społeczne. Były to: zasiłki celowe, zasiłek cel specjalny, zasiłki okresowe (w tym z powodu bezrobocia), zasiłki stałe, składka na ubezpieczenie zdrowotne, dożywianie, udzielanie schronienia – noclegownia, usługi opiekuńcze i program

---

³¹Sprawozdanie z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny w 2021 r. w Zambrowie.

„Opieka 75+”, ponoszenie odpłatności w domach pomocy społecznej, program „Wspieraj Seniora”. Ogółem na świadczenia w ramach zadań własnych z pomocy społecznej wydatkowano 3.957.277,51 zł z planowanych 4.067.069,44 zł, tj. 97,30%. MOPS wydał 5.200 decyzji z zakresu pomocy społecznej; współpracował ze szkołami na terenie miasta (głównie dożywianie uczniów), z przedszkolami, PCK, Caritas, z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, Powiatowym Urzędem Pracy, Policją, Sądem, Klubem Abstynenta „Ostoja”. W ocenie MOPS-u współpraca układała się dobrze. Zauważalny brak stabilizacji na lokalnym rynku pracy, miejscowe bezrobocie, niskie wynagrodzenia i ciągły wzrost kosztów utrzymania stanowią poważne wyzwania dla osób i rodzin w trudnej sytuacji materialnej. Starzenie się społeczeństwa pogarsza sytuację, coraz więcej osób potrzebuje opieki i pomocy. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Zambrowie musi zapewnić odpowiednią ilość środków, aby zaspokoić podstawowe potrzeby bytowe osób i rodzin zgłaszających się o pomoc³².

Częste wskaźniki dysfunkcyjności rodziny to alkoholizm i narkomania. Wprawdzie częstość świadczeń z tych powodów w zambrowskim MOPS-ie nie jest wysoka w porównaniu z innymi przyczynami, ale według raportów i badań alkohol jest jednym z głównych problemów zdrowotnych w Polsce, a jego spożycie jest zwykle wyższe niż średnia europejska³³. Wysoki poziom spożycia wódki³⁴ jest uważany za

---

³²Sprawozdanie z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny w 2021 r. w Zambrowie.

³³Średnio 11,3 litra czystego alkoholu rocznie przypada na mieszkańca kraju należącego do UE, a w Polsce 12,5 litra czystego alkoholu ([oecd.org/health/preventing-harmful-alcohol-use-6e4b4ffb-en.htm](https://www.oecd.org/health/preventing-harmful-alcohol-use-6e4b4ffb-en.htm); <https://hh24.pl/alkoholizm/>).

³⁴Wódkę codziennie pije 5% mężczyzn i 1% kobiet, ale już kilka razy w miesiącu konsumuje ją 21% Polaków i 8% Polek, ([oecd.org/health/preventing-harmful-alcohol-use-6e4b4ffb-en.htm](https://www.oecd.org/health/preventing-harmful-alcohol-use-6e4b4ffb-en.htm)).

jeden z czynników ryzyka dla zdrowia publicznego. Liczba osób uzależnionych od narkotyków stale rośnie³⁵.

Plan wydatków na realizację zadań określonych w Zambrowskim Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na rok 2020 wynosił 637.711,00 zł, wydatkowano 344.413,59 zł, tj. 54,01%. Wysokość wpłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż i podawanie alkoholu wyniosła 651.458,46 zł. Realizacja zadań programu była ograniczona ze względu na pandemię. Realizacja odbywała się poprzez działalność Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, działalność profilaktyczną i opiekuńczo-wychowawczą: zajęcia pozalekcyjne, popołudniowe w szkolnych świetlicach, organizację zimowisk w szkołach podstawowych, wypoczynku dla dzieci i młodzieży. Realizowano programy profilaktyczne przeciwdziałania alkoholizmowi skierowane do uczniów szkół podstawowych, rodziców i kadry pedagogicznej przez Szkołę Podstawową Nr 3, Szkołę Podstawową Nr 4, Szkołę Podstawową Nr 5; prowadzono świetlicę profilaktyczną z możliwością dożywiania dla osób z problemem alkoholowym lub zagrożonych uzależnieniem (w tym bezdomnych), zajęcia grupowe z osobami uzależnionymi (szczególnie prowadzenie świetlicy informacyjno-koordynacyjnej), realizację programów profilaktyczno-terapeutycznych dla uzależnionych i współuzależnionych³⁶.

Sposoby przeciwdziałania narkomanii określa Program Przeciwdziałania Narkomanii w Zambrowie na lata 2021-2030, przyjęty uchwałą Rady Miasta Zambrów z 23 marca 2021 r. Jest to część gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych, uwzględnia zadania wynikające z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Głównym celem jest

³⁵ <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13238/TD0420439PLN.pdf>.

³⁶ Informacja z realizacji Zambrowskiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na 2020 r.

ograniczenie problemów związanych z nadużywaniem substancji psychoaktywnych. Drogi do osiągnięcia tegoż to: zwiększenie świadomości społecznej o szkodliwości zażywania narkotyków, wspieranie działań wychowawczych i zapobiegawczych wśród dzieci, młodzieży i ich rodziców, podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób zaangażowanych w przeciwdziałanie narkomanii, pomoc informacyjna, edukacyjna, motywacyjna i interwencyjna dotkniętym narkomanią, pomoc psychologiczna i społeczna osobom i rodzinom z problemem uzależnienia i wykluczenia społecznego oraz integrowanie ich ze społecznością poprzez pomoc społeczną, poradnictwo i kontrakty socjalne. Na realizację programu w 2021 r. Rada Miasta przeznaczyła 6.500,00 zł³⁷.

Zambrowski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych ma cztery główne tematy zadań³⁸:

- prowadzenie działalności informacyjnej i edukacyjnej oraz szkoleń dla dzieci, młodzieży i rodziców w zakresie rozwiązywania problemów narkomanii;
- zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych lub zagrożonych uzależnieniem;
- udzielanie rodzinom dotkniętym lub zagrożonym narkomanią pomocy psychologicznej, prawnej, socjalnej i integracyjnej;
- wspieranie instytucji i osób działających na rzecz rozwiązywania problemów narkomanii poprzez wymianę doświadczeń i informacji oraz promowanie zdrowego stylu życia.

Według autorów „Raportu z realizacji Programu Przeciwdziałania Narkomanii w Zambrowie w 2021 roku” istotne

---

³⁷ Raport z realizacji Programu Przeciwdziałania Narkomanii w Zambrowie w 2021 r., s. 1.

³⁸ Tamże, s. 1-2.

w przeciwdziałaniu narkomanii jest dalsze wspieranie realizacji programów profilaktycznych. Wskazane w raporcie płaszczyzny, cele i sposoby przeciwdziałania przyczyniać się mogą do zwiększania świadomości przyczyn uzależnień i ułatwiają ich rozpoznawanie. Ważna jest systematyczna kampania informacyjno-edukacyjna, by zwiększać wiedzę o konsekwencjach uzależnienia, odpowiedzialności karnej i miejscach, w których można uzyskać pomoc. Doświadczenia wskazują, że w walce z narkomanią i w profilaktyce uzależnień ważne jest realizowanie programów wspierających rozwój osobowości i systemu wartości w okresie dorastania, a także oferujących atrakcyjny sposób spędzania wolnego czasu³⁹.

Zjawiskiem wstydliwym i destrukcyjnym w funkcjonowaniu rodziny jest przemoc domowa. Zapobieganie jej wymaga edukacji, mobilizacji społeczności, wsparcie dla ofiar, pociągania sprawców do odpowiedzialności. Strategie, które można zastosować w zapobieganiu przemocy domowej, obejmują: edukację i podnoszenie świadomości, wsparcie ofiar, pociąganie sprawców do odpowiedzialności, mobilizację społeczności lokalnej, rozwiązywanie podstawowych problemów.

Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Zambrów ma za cel przeciwdziałanie i skuteczne rozwiązywanie problemów związanych z przemocą w rodzinie. Pomaga w tym współpraca podmiotów zajmujących się tym zjawiskiem, podnoszenie świadomości mieszkańców miasta oraz zwiększenie dostępności pomocy dla rodzin dotkniętych przemocą, głównie poprzez skuteczną ochronę ofiar. Miasto Zambrów na przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w 2021 r., jak i w poprzednich latach⁴⁰, przeznaczyło 1.600 zł, z czego

³⁹Tamże, s. 4.

⁴⁰Sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Zambrów za lata 2019, 2020, 2021.

1.300 zł na materiały i artykuły biurowe, i 300 zł na zakup usług – wydatkowano 133,30 zł, na usługi np. pocztowe. Ogółem wydatkowano 1.433,30 zł⁴¹.

Formą wsparcia osób dotkniętych przemocą w rodzinie jest „Niebieska Karta”. Głównym koordynatorem działań proceduralnych jest Policja, procedurę opracowała Komenda Główna Policji, Komenda Stołeczna Policji i Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych⁴². Celem procedury jest przedstawienie skali problemu przemocy w rodzinie, udzielanie wsparcia osobom pokrzywdzonym, zaostreżenie działań wobec sprawców, zbieranie dokumentacji, kontrola i ocena przemocy w rodzinach, szkolenie jednostek odpowiedzialnych za pracę z osobami dotkniętymi tym zjawiskiem. Skalę stosowania procedury „Niebieskiej Karty” przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Procedura „Niebieskiej Karty” w Zambrowie w latach 2019-2021

Lata	Liczba rodzin objętych procedurą „Niebieska Karta”	Liczba osób w tych rodzinach	Odsetek liczby osób w stosunku do ogółu mieszkańców Zambrowa	Liczba mieszkańców Zambrowa
2019	92	317	1,46 %	21.750 tys.
2020	68	231	1,07 %	21.522 tys.
2021	59	173	0,82 %	21.164 tys.

Źródło: opracowanie własne na podst.: Sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Zambrów w latach 2019, 2020, 2021.

⁴¹ Sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Zambrów w 2021 r., s. 5.

⁴² M. Milowski, „Niebieska Karta” – procedura interwencji policyjnej, Wyd. Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2010, s. 21-22.

Jak widać z tabeli, liczba procedur „Niebieskiej Karty” w ciągu analizowanych lat się zwiększa o więcej niż 1/3. To niepokojące zjawisko, tym bardziej że w większości takich rodzin współwystępuje alkoholizowanie się osób, co do których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie.

***

Analiza przeciwdziałań dysfunkcji rodziny w małym mieście, jakim jest Zambrów, w latach 2019-2021 wykazuje powtarzalność pewnych zjawisk. Zarówno skala, jak i rodzaje przyczyn destrukcyjnie wpływających na funkcjonowanie rodzin w społeczności lokalnej są z roku na rok podobne. Niezmiernie wysoka skala ubóstwa i bezrobocia to ważne przyczyny dysfunkcji w rodzinie zambrowskiej. Maleje liczba świadczeń na pomoc rodzinom w sytuacji przemocy domowej. Być może coraz powszechniejsze stosowanie procedury „Niebieskiej Karty” w jakimś stopniu zapobiega przemocy w rodzinie, a być może zjawisko to jest nadal ukrywane. Do wyjaśnienia potrzebne są systematyczne badania społeczne, o ile władze samorządowe zainwestowałyby w pogłębione badania naukowe. Trudno prognozować zmiany w tym obszarze aktywności samorządowej w najbliższej przyszłości, na rok przed końcem kadencji obecnego samorządu i przy niekorzystnych trendach demograficznych (systematyczny spadek liczby mieszkańców, ujemny przyrost naturalny)⁴³, a także wobec zmniejszających się z roku na rok wydatkach budżetowych na pomoc społeczną⁴⁴.

⁴³ <https://www.polskawliczbach.pl/Zambrow#dane-demograficzne>.

⁴⁴ Na mieszkańca (zł) % udziału w całości budżetu na pomoc społeczną spadł z 6,3% w 2019 r. do 5,6% w 2021 r. (<https://www.polskawliczbach.pl/Zambrow#finanse-publiczne>).